

"ברכת הגאולה"**(1) נוסח הגדה של פסח, ברכת אשר גאלנו**

ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם, אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים, והגיענו הלילה הזה לאכל בו מצה ומרור. פן ה' א-להינו וא-להי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום, שמחים בבנין עירך, וְשִׁשִׁים בַּעֲבוּדְךָ, וְנֹאכַל שֵׁם מִן הַזְּבָחִים וּמִן הַפְּסָחִים (במוצ"ש אומרים: מן הפסחים ומן הזבחים) אשר יגיע דמם על קיר מזבחה לרצון וְנוֹדָה לך שיר חדש על גאלתנו ועל פדות נפשנו: ברוך אתה ה' גאל ישראל:

(2) משנה מסכת פסחים פרק י משנה ו

עד היכן הוא אומר בית שמאי אומרים עד אם הבנים שמחה ובית הלל אומרים עד חלמיש למעינו מים וחותם בגאולה רבי טרפון אומר אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים ולא היה חותם רבי עקיבא אומר כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים כו' עד ברוך אתה ה' גאל ישראל.

(3) תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קטז עמוד ב

...לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך לעלה ולקלס למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו, הוציאנו מעבדות לחרות מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב ומאפלה לאור גדול, ומשעבוד לגאולה, ונאמר לפניו הללויה. עד היכן הוא אומר? בית שמאי אומרים: עד אם הבנים שמחה. ובית הלל אומרים: עד חלמיש למעינו מים. וחותם בגאולה. רבי טרפון אומר: אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים, ולא היה חותם. רבי עקיבא אומר: כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום, שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם (מן הפסחים ומן הזבחים) + מסורת הש"ס: [מן הזבחים ומן הפסחים] + כו', עד ברוך אתה ה' גאל ישראל.

(4) תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת פסחים פרק י הלכה ה

מתני' עד איכן הוא אומר בית שמאי אומרים עד אם הבנים שמחה ובית הלל אומרים עד חלמיש למעינו מים וחותם בגאולה רבי טרפון אומר אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים והגיענו הלילה הזה ואינו חותם רבי עקיבא אומר כן ה' אלהינו יגיענו לרגלים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך ששים בעבודתך ובחידוש בית מקדשך ושם נאכל מן הפסחים ומן הזבחים אשר הגיע דמם על קיר מזבחה לרצון וְנוֹדָה לך על גאולתנו ברוך אתה ה' גאל ישראל.

(5) תוספות מסכת פסחים דף קטז עמוד ב

ה"ג ונאמר לפניו שירה חדשה וכן נודה לך שיר חדש על גאולתנו - דהכי תניא במכילתא כל השירות לשון נקבה חוץ משירה דלעתיד דלשון זכר כלומר שהנקבה יש לה צער לידה אף כל הנסים יש אחריהם צער חוץ מלעתיד שאין אחריה צער וכן יסד הפייט בזולת אי פתרוס שירות אלה לשון נקבה מיוסדים כי תשועתם כילודה וגו' תוקף שיר אחרון כזכרים לא יולדים שירו לה' שיר חדש כו' וגרסינן שם מן הזבחים ומן הפסחים שחגיגת ארבעה עשר נאכלת קודם לפסח לפי שהפסח נאכל על השובע.

(6) מרדכי מסכת פסחים סדר של פסח

[שם] ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים ה"ג זבחים קודם פסחים משום דחגיגה היתה באה קודם הפסח כדמפרש טעמא בפסח שני (ע א) כדי שיהא נאכל על השובע ובירושלמי מפרש טעמא דהיתה באה קודם הפסח כדי שלא יבא לידי שבירת עצם וקשה דלמה לי טעמא משום שבירת עצם תיפוק לי משום טעמא דכדי שיהא הפסח נאכל על השבע וי"ל אי לאו טעמא משום שבירת עצם היה קשה אמאי לא היה הפסח נאכל קודם כדי שיהא חגיגה נאכל על השבע דהא הויה חגיגה [*קדשים] כמו פסח וקדשים נאכלין על השבע (תמורה כג א) דכתיב למשחה כדרך שהמלכים אוכלים דהיינו על השבע להכי איצטריך טעמא דמפרש בירושלמי דחגיגה באה קודם הפסח משום שיהא הפסח נאכל על השבע ועוד טעמא אחרינא משום שלא יבא לידי שבירת עצם.

7) שו"ת מהר"י ווייל סימן קצג

...כשיבא פסח במ"ש = במוצאי שבת = אז יאמר מן הפסחים ומן הזבחים דאין חגיגה קריבה בשבת. ובליל שני יאמר מן הזבחים ומן הפסחים דחגיגה נאכל קודם הפסח, וה"ה בשאר ימות השנה...

8) ב"ח אורח חיים סימן תעג

וצריך לומר ונאכל שם מן הזבחים וכו'. כ"כ המרדכי וכתב מהר"י ווייל (שם) דכשבא פסח במוצאי שבת אז יאמר מן הפסחים ומן הזבחים דאין חגיגה קריבה בשבת (פסחים ס"ב) ובליל שני יאמר מן הזבחים ומן הפסחים דחגיגה נאכל קודם הפסח ע"כ וממילא דכשחל פסח ביום שבת וראשון יאמר בהיפך וק"ל.

9) מגן אברהם סימן תעג

ל (פמ"ג) (מחה"ש) יכסה הפת. שלא יראה בושחו כדאי' סי' ער"א ס"ט: כשחל פסח במ"ש יאמר מן הפסחים ומן הזבחים שלא הקריבו חגיגה שאין חגיגה דוחה שבת (ב"ח מהר"י"ו) וע' בטור.

10) ט"ז אורח חיים סימן תעג

(ט) (פמ"ג) מה נשתנה. בטור כתוב שאין לומר שאין אנו חייבים לטבל כו' דמשמע שבליילה הזה אנחנו חייבים לטבל. וזה אינו דאינו חייב לטבול אלא משום היכרא דתינוקות אלא יאמר אין אנו מטבילין כו'. ובגמ' שלנו איתא חייבים לטבל וצ"ע דטעות הוא: כתוב במהרי"ל דחלק הגדול יקח לאפיקומן ולא פחות מחציה דהיינו חלק הקטן ויש לתת טעם לזה לפי שאותו החציה של אפיקומן הוא עיקר המצוה שיאכל באחרונה. כתב המרדכי דצריך לומר ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים דהא אוכלין תחילה מן החגיגה והיינו הזבח אבל הפסח נאכל על השובע וכתב מהרי"ו שאם חל פסח במ"ש צריך לומר באותה לילה מן הפסחים ומן הזבחים דאין חגיגה קריבה בשבת.

כתב הטור שיש לומר ונודה לך שיר חדש ואין לומר שירה חדשה כיון שהוא אומר על הגאולה העתידה שהוא לשון זכר כדאיתא במדרש עכ"ל. ובנוסח שבסידורים שלנו כתוב ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה גם זה אינו נכון כיון שאומר ונאמר ממילא קאי על הגאולה העתידה. ובקצת ספרים לא כתב כלל הך שירה חדשה וכן נכון. דבאמת קאי על הגאולה שעברה שהרי קורין הלל המצרי. ובמרדכי של זקני מהר"י בר בצלאל ז"ל היה נקוד ונאמר בסגול וזה נכון טפי ושייך לומר שירה חדשה כי נאמר בסגול הוא לשון עבר.

11) משנה ברורה סימן תעג

(עב) וכן כשיגיע למרור זה - אבל כשיגיע לפסח שהיו אבותינו וכו' לא יאחז בידו הבשר שהוא זכר לפסח דהוי כמגביה קדשים בחוץ דנראה מזה שהקדישו לפסח. כתב המרדכי דצ"ל ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים דהא אוכלין תחלה מן החגיגה דהיינו הזבח אבל הפסח נאכל על השובע.

12) שער הציון סימן תעג

(פ) עיין בט"ז מה שהביא עוד בשם מהרי"ו, דכשחל פסח במוצאי שבת צריך לומר באותה לילה מן הפסחים ומן הזבחים, שהרי אין חגיגה נאכלת בלילה זה דאין חגיגה קריבה בשבת, והזבחים הם חגיגה ושלמי שמחה שמקריבין למחר ביום זה. ועיין תשובת כנסת יחזקאל סוף חלק אורח חיים מה שפירש שם, שאין מדקדקין בכך שהרי אנו מבקשים שיגיענו ה' למועדים הבאים ששים בעבודתו, ושם נאכל לשנה הבאה, כשלא יהיה פסח במוצאי שבת מן הזבחים, דהיינו חגיגה ואחר כך מן הפסחים.

13) שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן תעג סעיף מט

בברכת אשר גאלנו צריך לומר מן הזבחים ואח"כ מן הפסחים לפי שהזבח היא החגיגה הנאכלת בלילה זה קודם אכילת הפסח כדי שיהיה הפסח נאכל על השובע וכשחל פסח במוצאי שבת יש מדקדקין לומר מן הפסחים ומן הזבחים שהרי אין חגיגה נאכלת בלילה זה כמו שנתבאר למעלה והזבחים הם החגיגה ושלמי שמחה שמקריבין למחר ביום.

ויש שאין מדקדקין בכך ואומרים הכל נוסח אחד שהרי אנו מבקשים שיגיענו ה' למועדים הבאים ששים בעבודתו ושם נאכל לשנה הבאה כשלא יהיה פסח במוצאי שבת מן הזבחים מתחילה דהיינו מחגיגה שנאכלת בלילה זה ואח"כ מן הפסחים ואפילו אם על פי חשבון הקביעות המסור בידינו יהיה פסח הבא במוצאי שבת מכל מקום כשיבנה בית המקדש יקדשו על פי הראייה ואפשר שלא יהיה במוצאי שבת.

14) הרב ברוך הלוי אפשטיין, ספר "ברוך שאמר", חלק ג, עמ' תשד

והיתה הנוסחה העקרית בהגדה כמו שהיא במשנה שבמשניות „מן הזבחים ומן הפסחים”, ואחד המעתיקים לו את ההגדה בכתיבת יד (טרם גלות הדפוס, כמו שבארנו מענין העתקות כאלה בתחלת הפרק) רשם לו בנליון בראשי תיבות כזה: „במ"ש מן הפסחים ומן הזבחים”, והיתה כונתו לומר, כי „במשנה שבמשניות (הנוסחה) מן הפסחים ומן הזבחים”, ומעין הרשום במסורת הש"ס, כי במשנה שבמשניות נוסחה אחרת, כמו שהעתקנו;

ומעתיק אחד שהעתיק לו את ההגדה מהגדה זו השב, כי פתרון הראשי תיבות שבמלה „במ"ש” הוא „במוצאי שבת”, ועפ"י הסברא מחגיגה שאינה דוחה שבת עשה גם סמוכים לפתרונו זה; ובהיותו בטוח בזה העתיק לו להגדה שלו מפורש „במוצאי שבת מן הפסחים ומן הזבחים”, ומהעתקה זו נעתקו מכת"י אחת לכת"י אחרת, ואח"כ לדפוס, ומדפוס לדפוס כיום הזה; ואחרי כן החלו לחקור בטעם הדבר, וכתבו מה שאפשר לכתוב בזה, כמו שהצענו. —

15) הרב מנחם מ. קשר, הגדה שלמה, עמ' 143 הערה 10

... אבל זה שגיאה גסה כי מחדש זה לא ידע מכל המקורות הנ"ל שאין כאן ט"ס כלל אלא חידושו של המהר"י ווייל, ובהגדות שנדפסו מקודם וכן הרבה שנדפסו אחריו אין כלל הערה זו בהגדה.

16) תוספות מסכת פסחים דף קטז עמוד ב

וחותם בגאולה - ת"ק לא פלי כיצד ופליגי במילתיה ר"ט ור"ע ר' טרפון אינו חותם בברוך שלא היה מאריך בדברי בקשה ולא היה אומר אלא הודאה ור"ע סבר דחותם בה בברוך לפי שמאריך בדברי בקשה ואומר כן ה' אלהינו יגיענו כו' וקו"ל (עירובין דף מו:) הלכה כר' עקיבא מחבירו וכן מצינו בסנהדרין (דף כא.) גבי לא ירבה לו נשים ובריש חזקת הבתים (ב"ב דף כח.) דפליגי תנאי במילתיה דתנא קמא.

17) רשב"ם מסכת פסחים דף קטז עמוד ב

מתני' וחותם בגאולה. מסיים את ההגדה בברכת גאולה. והשתא לא מפרש היאך מברכין אותה ולקמן פליגי בה רבי טרפון ורבי עקיבא בהאי ברכה דלרבי טרפון פותח בברוך ואינו חותם בברוך מידי דהוה אברכת פירות וברכת המצות דכולה הודאה היא ולר' עקיבא חותם בה נמי בברוך לפי שמוסיף בה דברי ריצוי ובקשה.

18) רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ח הלכה ה

ואומר לפיכך אנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר להדר לרומם לגדל ולנצח למי שעשה לנו ולאבותינו את כל הנסים האלו והוציאנו מעבדות לחירות מיגון לשמחה ומאפלה לאור גדול ונאמר לפניו הללויה, הללויה הללו עבדי ה' וגו' עד חלמיש למעינו מים, וחותם ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים והגיענו ללילה הזה לאכול בו מצה ומרורים, ובזמן הזה מוסיף כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים

שיגיע דמם על קיר מזבחך לרצון ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו ברוך אתה ה' גאל ישראל, ומברך בורא פרי הגפן ושותה הכוס השני.

(19) תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קיז עמוד ב

וחותם בגאולה. אמר רבא: קריאת שמע והלל - גאל ישראל, דצלותא - גואל ישראל.

(20) רשב"ם שם

והלל. של ערבי פסחים שחותם גאל ישראל כר"ע דמתניתין שמספר ומשבח על גאולת ישראל שעברה. דצלותא גואל ישראל. שאנו מתפללין על העתיד.